

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

DERGİSİ

Hakemli Dergi

IV. Sayı

SİVAS - 2000

TORBADAKİ ET (Bir İlk Dönem Rivayeti Üzerinde Çalışma)*

M. J. Kister

Çev.: Yrd.Doç.Dr.Enbiya Yıldırım**

Takdim:

Peygamberlerin ismet sıfatı, mahiyeti ve sınırları konusu oldukça netameli mevzulardan biridir. Ehl-i sünnet, peygamberlerin gerek nübüvvet öncesi ve gerekse sonrası ismet sıfatları olduğunu kabul eder. İsmet meselesini yakından ilgilendiren Hz. Adem¹, Hz. İbrahim², Hz. Yûsuf³, Hz. Musa⁴, Hz. Dâvûd⁵, Hz. Süleyman⁶,

* A Bag of Meat: A Study of An Early Hadith. Bulletin of the School of Oriental and African Studies, XXXIII. London-1970, pp. 267-275.

** C. Ü. İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ "Ve Adem'e şöyle buyurmuştuk: "Ey Adem, sen ve eşin cennete yerleşin ve ondan dilediğiniz yerde, bol bol yiyin. Ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zulme sapanlardan olursunuz." Bunun üzerine şeytan onların ayaklarını kaydırıp da onları içinde buldukları yerden çıkardı. Biz de

şöyle buyurduk: Bir kısmınız bir kısmınıza düşman olarak aşağıya inin. Belli bir süreye kadar yeryüzünde sizin için bir bekleme yeri, bir nimet/bir yararlanma imkanı olacaktır... O'na yöneldi. O da onun tövbesini kabul etti..." el-Bakara/2, 35-37. "Ey Adem! Sen ve eşin cennette otur, dilediğiniz yerden yiyin ama şu ağaca yaklaşmayın.. Yoksa ikiniz de zalimlerden olursunuz... Nihayet onları kandırarak aşağı çekti... Rableri onlara seslendi: "Ben size bu ağacı yasakladım mı, ben size, şeytan sizin için açık bir düşmandır demedim mi?" "Ey rabbimiz, dediler, öz benliklerimize zulmettik. Eğer bizi affetmez, bize acımazsan elbette ki hüsrana uğrayanlardan olacağız." el-A'râf/7, 19-23. "Allah onlara ruhta-bedende güzel bir çocuk verince, kendilerine sunduğu nimette ikisi birden Allah'a ortak koşmaya başladılar. Allah onların ortak koştuğu şeyden arınmıştır." el-A'râf/7, 190. "...Adem, rabbine isyan etmiş, şaşırıp kalmıştı. Sonra rabbi onu arıtarak temizledi, onun tövbesini kabul edip kendisini iyiyeye ve doğruya kılavuzladı." Tâ Hâ/20, 117-122.

² "Gece üstüne çökünce bir yıldız gördü de "işte rabbim bu" dedi. Yıldız battığında ise "batıp gidenleri sevmem" diye konuştu. Ay'ı doğar halde görünce, "rabbim bu" dedi. O batınca da şöyle konuştu: "Eğer rabbim bana kılavuzluk etmeseydi sapan topluluktan olurum." Nihayet güneşin doğmakta olduğunu gördüğünde, "benim rabbim bu, bu daha büyük" dedi. O da batıp gidince şöyle seslendi: "Ortak koştuğunuz şeylerden uzağım ben." el-En'âm/6, 76-78. "Dediler: Tanrılarımıza bunu sen mi yaptın, ey İbrahim?" Dedi: "Hayır, ben değil. Şu büyükleri yapmıştır onu. Hadi sorun onlara eğer konuşabiliyorlarsa." el-Enbiyâ/21, 62-63. "Şöyle dedi: "Ben hastayım." es-Saffât/37, 89.

³ "Andolsun, kadın onu arzulamıştı. Rabbinden bir işaret görmeseydi Yusuf da onu isteyecekti. İşte ondan kötülüğü ve fenalığı böylece engelledik." Yûsuf/12, 24. "Nefsimi ak-pak gösteremem. Çünkü nefis, rabbimin merhameti olmadıkça, kötülüğü emreder..." Yûsuf/12, 53. "Sizler hursuzsınız." Yûsuf/12, 70.

⁴ "Hem, benim üzerimde onlar aleyhine işlenmiş bir suç var; bu yüzden beni öldürmelerinden korkuyorum." eş-Şuarâ/26, 14. "Musa dedi: "Onu yaptığım zaman şaşkınlardandım." eş-Şuarâ/26, 20. "Halkının habersiz olduğu bir sırada kente girdi. Orada iki adam buldu, dövüşüyorlardı. Bu, Musa'nın halkından, şu da düşmanlarından. Kendi halkından olan, düşmanından olana karşı Musa'dan yardım istedi. Musa ona bir yumruk indirip işini bitirdi. Dedi: "Bu yaptığım, şeytanın amelindedir. İnsanı saptıran açık bir düşmandır o. "Rabbim, öz benliğime zulmettim, beni affet" diye yakardı da Allah onu affetti. O, şüphesiz başıslayandır, merhamet edendir." el-Kasas/28, 15-16

⁵ "Geldi mi sana, o çekişme hikayesinin haberi?... Dâvûd'un yanına girmişlerdi de ondan korkmuştu... Dâvûd, kendisini imtihan ettiğimizi düşündü; hemen rabbinden af diledi... Biz de ondan o günahı affettik..." Sâd/38, 21-25.

⁶ "And olsun ki biz Süleyman'ı imtihan ettik. Tahtının üstüne bir ceset bıraktık da o, tövbe ile Allah'a yöneldi." Sâd/38, 34.

Hız. Yûnus⁷ ve Hız. Muhammed'le⁸ ilgili ayetler ile rivayetler⁹, bu kabul çerçevesinde değerlendirilir ve tevil edilir. Ancak kırkın üzerindeki tefsir yanında pekçok kelam çalışmasında yaptığımız incelemede, ayetlerin yorumu ve peygamberlerin ismet sıfatının kabulü yönünde tatminkar bir neticeye ulaşmamız doğrusu mümkün olmadı. Dolayısıyla, ismet sıfatının varlığı, sınırları hususunda gelebilecek bütün soruları cevaplandırın ve bu babta zikredilen rivayetleri tahlil eden doyurucu bir çalışmaya ihtiyaç olduğu gözlenmektedir.

Aşağıdaki makale, Hız. Peygamberin nübüvvât öncesi ismet sıfatı olmadığını ortaya koymak gayesiyle hazırlanmıştır. Maksudı belli olmakla birlikte, bu alanda yapılacak çalışmalarda mutlaka mütalaa edilmesi gerekmektedir.

Bizler zaman zaman dipnotlarda makaleyle ilgili değerlendirmelerde bulunduk. Bunları köşeli parantezler içinde, mütercimın kısaltması (M) rumuzunu kullanarak yaptık.

Makale:

Fez'deki Karaviyyûn 727 nolu yazmanın 37-b, 38-a varaklarında Yunus b. Bukeyr'in İbn İshâk'tan rivayet ettiği bir hadis yer almaktadır.¹⁰ Rivayet Peygamberle Mekke'deki hanîflerden Zeyd b. Amr b. Nufeyl arasındaki bir görüşmeden bahsetmektedir. Görüşme sırasında Zeyd b. Amr'a et takdim edilmiş fakat o putların önünde kurban edilmiş etlerden hiç yemediğini sebep göstererek yemeyi kabul etmemiştir.

Bu rivayet Alfred Guillaume tarafından *New Light on the Life of Muhammed*'de yayınlanıp terceme edilmiştir.¹¹ Onun tercemesinde rivayet şu şekilde yer almaktadır:

Rasûlüllah'ın Zeyd b. Amr b. Nufeyl'den bahsederken şöyle dediği bana rivayet edildi: O, putlara ibadet nedeniyle beni ayıplayan ve böyle yapmaktan

⁷ "Ve Zünnûn. Hani kızarak gitmişti de ona asla güç yetiremeyeceğimizi sanmıştı. Sonra, karanlıkların bağrında şöyle haykırdı: "Senden başka ilah yok, tesbih ederim seni. Kuşkusuz, ben zalimlerden oldum." el-Enbiyâ/21, 87.

⁸ "İyilik ve güzellikten sana her ne ererse Allah'tandır. Kötülük ve çirkinlikten sana ulaşan şeyse kendi nefsendendir..." en-Nisâ/4, 79. "Biz bu Kur'ân'ı sana vahyederek, hikayelerin en güzelini anlatıyoruz. Oysaki sen, bundan önce bunlardan tamamen habersiz olanlardandın." Vâsuf/12, 3. "Az kalsın seni, sana vahyettiğimizden uzaklaştırarak ondan gayrısını bize isnad edesin diye fitneye dü"üreceklerdi..." el-İsrâ/17, 73. "Biz senden önce hiçbir rasûl ve nebi göndermedik ki, o bir şey dileğinde, şeytan onun düşünce ve dileği içine bir şey atmış olmasın. Ama Allah, şeytanın attığını siler, sonra kendi ayetlerini muhkemleştirir..." el-Hac/22, 52. "Hani sen Allah'ın nimetlendirdiği, senin de lütufta bulunduğun kişiye "eşini yanında tut, Allah'tan kork" diyordun ama, Allah'ın açıklayacağı birşeyi de içinde saklıyordun; insanlardan çekiniyordun. Oysaki kendisinden korkmayı Allah daha layıktır..." el-Ahzâb/33, 37. "İşte böylece sana da emrimizden bir ruh vahyettik. Sen, kitap-nedir, iman nedir bilmezdin..." eş-Şûrâ/42, 52. "...Hem kendi günahın için hem de mümin erkeklerle kadınlar için af dile..." Muhammed/47, 19. "Allah böylece, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar..." el-Feth/48, 2. "Temizle giysini. Uzaklaştır kendinden pisliği. Çok bularak başa kakma yaptığın iyiliği." el-Muddessir/74, 4-7. "Seni şaşırılmış olarak bulup da kılavuzluğunu üstlenmedi mi?" ed-Duhâ/93, 7

⁹ Hız. İbrahim'in karısı Sâre için 'kardeşim' demesi gibi. Bkz. el-Buhârî, Kitâbu Ehâdîsi'l-Enbiyâ (60), bâbu kavli'llâhi teâlâ ve'tteheze'llâhu İbrâhîme halîlâ (8), rakam: 3357-8; Müslim, Kitâbu'l-Fedâil (43), bâbun min fedâilî İbrâhîme el-Hâlîl (41), rakam: 154.

¹⁰ [Bu yazma nüsha bilahere Fas, ardından Türkiye'de basılmıştır: Muhammed b. İshak b. Yesâr, *Sîretu İbn İshak*, hzr. Muhammed Hamîdullah, Konya, 1401/1981. (M).]

¹¹ *Journal of Semitic Studies*. Monograph No: 1, Manchester University Press, (1960), 27-8; Arapça metin, 59.

nehleden ilk insandı.¹² Mekke'nin yukarısındaki yüksek alanda Zeyd b. Amr'a uğradığımda Zeyd b. Hârise ile birlikte Taif'ten gelmiştim. Dinlerini terk etmesi onu Kureyşliler arasında meşhur etmişti (*şeharathu*). O da aralarından çıkıp Mekke'nin yüksek bölgesine yerleşmişti. Gidip yanına oturdum. Beraberimde putlarımıza kurbanlarımızdan bir torba et vardı. Eti Zeyd b. Hârise taşıyordu. Eti kendisine takdim ettim. O vakit ben genç bir delikanlıydım. 'Amcacığım, bu yemekten yiyiniz' dedim. O 'yeğenim, bu putlarınıza sunduğunuz kurbanlarımızdandır değil mi' diyerek mukabelede bulundu. Ben öyle olduğunu söyleyince, 'Abdulluttalib'in kızlarına sormuş olsaydın, benim bu kurbanların etlerinden asla yemediğimi sana söylerlerdi, benim onlara hiç ihtiyacım yok' dedi. Ardından 'onlar iyilik veya kötülük yapamayan batıl şeylerdir' diyerek veya bu anlamda ifadeler sarf ederek, beni ve putlara ibadet edip onlara kurban kesenleri ayıpladı.¹³ Rasûlüllah ekledi: 'Bu bilgidan sonra, Allah beni risaletiyle şereflendirinceye kadar onların bir putuna asla el sürmedim¹⁴ ve onlara kurban kesmedim.'¹⁵

Guillaume bunu "son derece önemli bir rivayet" olarak değerlendirmektedir. "Tek tanrıci bir kimsenin nasihat ederek Muhammed üzerinde etkili olmasına dair günümüze kadar gelen tek delildir" demektedir.¹⁶

¹² ['He was the first to blame me for worshipping and forbide me to do so.' Tercemenin düzeltilmesi gerekir. Önce metnin Arapçasını verelim: *En kâne le evvele men âbe aleyye'l-avsâne ve nehâni anhâ*. Terceme esasında şöyle olmalıydı: 'O putları bana ayıplayan ve onlardan nehyeden ilk insandı.' Guillaume, Zeyd'in putları ayıplayıp Hz. Peygamberin onlardan uzak durmasını istemesini, keza, rivayetin devamında gelen Rasûlüllah'ın 'beraberimde putlarımıza kurbanlarımızdan bir torba et vardı' sözünü ve de rivayetin son kısmını göz önünde bulundurarak tercemeyi bu şekilde yapmış gözükmektedir. Aşağıda gelecek örneklerde de görüleceği üzere Rasûlüllah'ı putlarla irtibatlandırmanın çabası da aşıkardır. (M).]

¹³ ['Then he blamed me and those who worship idols and sacrifice to them.' Tercemenin düzeltilmesi gerekir. Önce metnin Arapçasını verelim: *Summe âbe aleyye'l-avsâne ve ya'buduhâ ve yezbehu lehâ*. Terceme esasında şöyle olmalıydı: 'Putları ve onlara ibadet edip kurban kesenleri bana ayıpladı.' Tercemedeki yanlışlığı hata olarak değerlendirmek son derece zordur. (M).]

¹⁴ ['I never stroked an idol of theirs.' Tercemenin düzeltilmesi gerekir. Önce metnin Arapçasını verelim: *Femâ temessehtu bi vesenin minhâ*. Terceme esasında şöyle olmalıydı: 'Putlardan birine asla el sürmedim.' (M).]

¹⁵ [İbn İshak, *a.g.e.*, 98. (M).]

¹⁶ *a.g.e.*, 27; bkz. L. Caetani, *Annali dell'Islam*, 1905, I, 190, 186; T. Nöldeke, *Geshichte des Qorans*, bearbeitet von F. Schwally, Leipzig, 1909, I, 18.

Guillaume şuna da dikkat çekmektedir: “Bu rivayet İbn Hişam’ın nüshasından tamamen çıkarılmıştır¹⁷ fakat izleri es-Suheylî’de¹⁸ ve el-Buhârî’de¹⁹ yer almakta olup risaletinden önce Peygamberin Beldah’ın²⁰ aşağı kısmında Zeyd’le karşılaştığına dair Abdullah b. Ömer’e ulaşan kıymetli bir sened yer almaktadır: “Peygambere bir torba et getirildi veya Peygamber bunu ona getirdi. O ise ‘putlarınızın önünde kurban ettiklerinizden asla yemem. Ben ancak Allah’ın adı anılarak kesilenleri yerim’ diyerek eti yemeyi reddetti. Kurbanlarından dolayı Kureyşlileri ayıpladı.”

Guillaume es-Suhaylî’nin *Ravd*’ında bulunan rivayeti tahlil etmekte ve yazma nüshamızda bulunan orjinal rivayetin bir parçasının İbn Kesîr’de de mevcut olduğunu söylemektedir.²¹ İbn Kesîr şöyle demektedir: “Zeyd b. Amr, Zeyd b. Hârise ile birlikte bulunan ve beraberlerinde getirdikleri torbadan et yemekte olan Rasûlullah’ın yanına geldi. Onlar onu beraber yemeye davet ettiklerinde şöyle dedi: ‘Yeğenim! Ben putlara sunulmuş olandan yemem.’”²²

Peygamberin Zeyd b. Amr’la görüşmesiyle ilgili rivayetin farklı versiyonları tedkike değerdir. el-Buhârî’nin (Musa (b. Ukbe) > Sâlim b. Abdillâh > Abdullah b. Ömer isnadlı) rivayeti²³ İbn Abdilber²⁴, İbn Sa’d²⁵, el-Bekrî²⁶, İbn Kesîr²⁷, Ahmed b. Hanbel²⁸, İbn Asâkir²⁹, ez-Zehebi³⁰ ve el-Halebî³¹ tarafından kaydedilmiştir. İbn

¹⁷ [İbn Hişam, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, hzr. Cemâl Sâbit ve diğerleri, Kahire, 1996, I, 192-7. Guillaume burada herhalde şunu vurgulamak istiyor: “İbn Hişam (218/833) Ziyâd el-Bekkâî vasıtasıyla İbn İshak’tan (151/768) kitabını rivayet etmiştir. Bu rivayet neden onun kitabında yok? Demek ki bilahere bu kısım eserden çıkarılmıştır.”

Kaynaklarımızın belirttiği gibi, İbn Hişam İbn İshak’ın kitabını ihtisar etmiş, bunun yanında ilavelerde bulunmuştur. (Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut-1398/1978, X, 281; ez-Zehebi, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, hzr. Şuayb el-Arnâvut, 1410/1990, Beyrut, X, 429). İki eser karşılaştırıldığında bunu anlamak zor değildir. Bir takım şeyleri kendi kriterlerine göre eserine almak veya almamak onun tercihidir. Dolayısıyla eserinde bulunmayışı, rivayet bilahere atılmıştır anlamına gelmeyebilir. Bunun yanında es-Suheylî’nin (581/1285) yazdığı şerhte Zeyd b. Amr b. Nufeyl vesilesiyle bu rivayete değinmesi de, bir şârihin şerh ettiği kitapta geçen bir şahsı tanıtmak babında onunla ilgili entereasan bir rivayete yer vermesi olarak düşünülebilir. Nitekim, eserinde yaptığı şey, İbn Hişam’ın zikrettiği konuları genişletmektir. Çünkü ki, es-Suheylî, İbn Hişam’dan Zeyd’in putlardan ve onlara kurban edilen hayvanların etlerinden uzak durduğunu aktardıktan hemen sonra el-Buhârî’nin rivayetini nakletmekte ve tevîl edip yorumlamaya çalışmaktadır. Aynı rivayetin İbn Hişam’da geçtiğine dair bir şey söylememektedir. Bu ise İbn Hişam’ın rivayeti eserine almadığını teyid etmektedir. (M.)

¹⁸ [es-Suheylî, *er-Raydu'l-Unuf*, hzr. Abdurrahman el-Vekîl, tarihsiz, yersiz, II, 359-63. (M.)]

¹⁹ [*el-Buhârî*, Menâkıbu'l-Ensâr (63), bâbu hadîsi Zeyd b. Amr b. Nufeyl (24), rakam: 3826; ez-Zebâih ve's-Sayd (72), bâbu mâ zubîha ale'n-nusub ve'l-esnâm (16), rakam: 5400. (M.)]

²⁰ [Ten'im yolu üzerinde bir mevki veya vadi. Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VII, 143. (M.)]

²¹ *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut ve Riyâd, 1966, II, 239.

²² *Journal of Semitic Studies*, a.g.e., 28.

²³ ‘fe kuddîmet ile'n-Nebiyî sufratun’ şeklinde. V, 50, Kahire, tarihsiz, (Muhammed Ali Subeyh ve Oğulları Matbaası).

²⁴ *el-İstîâb*, hzr. Ali Muhammed el-Bicâvî, Kahire, 1960, 617, “fe kaddeme ileyhi Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sufraten fihâ lahumun) şeklinde.

²⁵ *Tabakât*, Beyrut, 1957, III, 380.

²⁶ *Mu'cemu Me'sta'cem*, hzr. es-Sekâ, Kahire, 1945, I, 273.

²⁷ *el-Bidâye*, II, 240 (*el-Buhârî* den aktarma).

²⁸ *el-Musned*, hzr. Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire, 1949, VII, 225-6, rakam: 5369.

²⁹ *Tehzîbu Târîhi Dimâşk*, VI, 32.

³⁰ *Târîhu'l-İslâm*, Kahire, 1367/1947-8, I, 52; *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, hzr. Salâhuddîn el-Munecid, Kahire, 1956, I, 90; ayrıca bkz. A. Sprenger, *Das Leben und die Lehre des Mohammad*, zweite Auflage, Berlin, 1869, I, 119.

³¹ Ali b. Burhâniddîn el-Halebî, *İnsânu'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîn ve'l-Me'mûn = es-Sîretu'l-Halebiyye*, Kahire, 1932, I, 147.

Dureyd³² tarafından kaydedilmiş rivayette ise olayın geçişi epey farklılık arz etmektedir: “Vahiy almadan önce Peygambere yalnızlık sevdirdi ve Mekke dağları oyuklarında ikamet etti. O (Peygamber) dedi ki: ‘O da kendisini dünyadan tecrid ettiğinde Zeyd b. Amr’ı oyuklardan birisinde gördüm. Yanına oturdum ve kendisine etli bir yemek sundum. O ise ‘yeğenim, ben bu kurbanlardan yemem (*innî lâ âkulu min hâzihi*’z-*zebâih*)’ dedi.” Bu rivayette Peygamber yalnızdır, Zeyd b. Hârîse zikredilmemiştir. Bir insan, *hâzihi*’z-*zebâih* ifadesinden, sadece ‘putların önünde kurban edilmiş hayvanların etinin’ kastedildiği anlamını çıkarır.

Benzer bir rivayet el-Harkûşî³³ tarafından kaydedilmiştir. “Peygamber dedi ki: ‘Hayvan otlatırken Zeyd b. Amr yanıma geldi. Beraberimde pişirilmiş et vardı. Onu (yemeye) davet ettim ve (yemesini) rica ettim. O ‘yeğenim, amcalarına sormuş olsaydın, benim yüce Allah dışında herhangi bir ilaha sunulmuş et yemediğimi sana söylerlerdi’ diye cevap verdi.” İbn Dureyd tarafından kaydedilmiş rivayet ile el-Harkûşî’nin rivayeti arasındaki fark önemlidir: İbn Dureyd’in rivayeti Peygamberin risalet almadan önceki inziva kıssasıyla ilgilidir. el-Harkûşî’nin rivayeti ise Peygamberin bazı Mekkelilerin hayvanlarını otlatması kıssasıyla ilgilidir. Yunus b. Bukeyr’in rivayetindekiyle hemen hemen aynı olan ‘amcalarına sormuş olsaydın...’ sözü önemlidir.

Peygamberin ‘Zeyd b. Amr b. Nufeyl’den, Allah’tan başkasına sunulmuş kurbanların etini yemeyi ayıpladığını dinledim. Allah beni elçilikle şereflendirene dek ben de *nusub*³⁴ üzerinde kurban edilmiş herhangi bir şey tatmadım’ dediğini duyan Aişe’den (Hişam b. Urve > Urve > Aişe *isnadıyla*) geldiği kayıtlı rivayette kesin farklılık gözlenmektedir.³⁵ Bu rivayette bir torba et ile Peygamberin Zeyd b. Amr’ı et yemeye davet ettiği zikredilmemektedir. Peygamber sadece Zeyd b. Amr’dan böylesi etleri yemeyi ayıplayışını dinlemiştir.

Zeyd b. Hârîse adı Ahmed b. Hanbel tarafından kaydedilmiş bir rivayette zikredilmektedir.³⁶ *Isnadı* şu şekildedir: Yezîd > el-Mes’ûdî > Nufeyl b. Hişâm b. Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nufeyl > Hişâm b. Saîd > Sa’d b. Zeyd.³⁷ “Peygamber ve Ziyâd b. Hârîse Mekke’delerken” diyor rivayet, “Zeyd b. Amr onlara uğradı. Torbaları(ndaki eti paylaşmak) için onu davet ettiler. Zeyd b. Amr ‘yeğenim, ben *nusub* üzerinde kurban edilmiş et yemem’ diye karşılık verdi. Ravi (Saîd b. Zeyd b. Amr) diyor ki: ‘Peygamberin bundan sonra *nusub* üzerinde kurban edilmiş birşey yediği görülmedi.’”

Bu rivayet aynı *isnadla* et-Tayâlisî tarafından kaydedilmiştir.³⁸ Bununla beraber küçük bir farklılık içermektedir: “Zeyd b. Amr, Zeyd b. Hârîse ile birlikte olan Peygambere uğradı. Her ikisi (Peygamber ve Zeyd b. Hârîse) kendilerine ait bir

³² *el-İştikâk*, hzr. Abdusselâm Hârûn, Kahire, 1958, 134.

³³ *Şerefu’l-Mustafâ*, British Museum, Manuscript Or. 3014, vr. 28a.

³⁴ Kelimenin açıklaması için bkz. et-Taberî, *Tefsîr*, hzr. Mahmud ve Ahmed Muhammed Şâkir, Kahire, 1957, IX, 508-9.

³⁵ el-Harkûşî, *a.g.e.*, vr. 27b; es-Suyûtî, *el-Hasâisu’l-Kubrâ*, Haydarabad, 1319/1901-2, I, 89; Ali b. Burhâniddîn el-Halebî, *a.g.e.*, I, 146; el-Muttakî el-Hindî, *Kenzu’l-Ummâl*, Haydarabad, 1965, XIII, 68, rakam: 387.

³⁶ *el-Musned*, III, 116-17, rakam: 1648; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 239; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, Kahire, 1325/1907-8, VII, 98; ez-Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ*, I, 87 (Yunus b. Bukeyr’dan).

³⁷ Hazırlayanın isnadındaki raviler hakkındaki değerlendirmeleri için bkz. *el-Musned*, aynı yer, III, 116-17, rakam: 1648.

³⁸ Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *Musned*, Haydarabad, 1311/1893-6, s. 32, rakam: 234.

torbadan yiyorlardı. Onu davet ettiler....” Elbette ki bu rivayet yukarıda zikri geçen İbn Kesîr’in³⁹ rivayetinin kaynağıdır.

Hemen hemen aynı rivayet İbn Abdilber tarafından kaydedilmiştir.⁴⁰ Aslında bu Zeyd b. Amr ve Varaka b. Nevfel’in doğru bir din aramalarına dair detayları da içeren bir rivayettir; Zeyd b. Amr’ı bir torbadaki etten yemeye davetle ilgili nakil bu rivayetin sadece bir parçasıdır. Önemli farklılık şudur: Peygamber Ebû Sufyân b. el-Hâris⁴¹ ile birlikteydi (Zeyd b. Hârise ile değil).

Fez’de Karaviyyûn 727 nolu yazmada kayıtlı ve Guillaume tarafından terceme edilen rivayet, tek rivayet değildir. Rivayet Ebû Ubeyde’den nakille er-Rebî’ b. Habîb’in *Musned*’inde de kayıtlıdır.⁴² Farklılıklar azdır: “Abdumuttalib’in kızlarına sormuş olsaydın, benim bu kurbanların etlerinden asla yemediğimi sana söylerlerdi” sözü yoktur. Zeyd b. Amr’ın sorusu burada apaçıktır: “Yeğenim! Sizler gerçekten bu putlarınız önünde kurban kesiyor musunuz?” (*Ye’bne ehî entum tezbehûne alâ esnâmikum hâzihî*). Peygamber “evet” cevabını verdi. Zeyd b. Amr da “ben onu (torbadaki etten) yemeyeceğim” dedi ve putları ve onlara yiyecek sunup saygıyla yaklaşanları ayıpladı. (*Summe âbe’l-esnâme ve’l-evsâne...*). Peygamber dedi ki: “Allah’a and olsun ki! Allah bana nübüvveti ihsan edene dek putlara asla yaklaşmadım.”

Önemli, uzun ve detaylı bir rivayet el-Harkûşî tarafından kaydedilmiştir.⁴³ Usâme b. Zeyd vasıtasıyla babası Zeyd b. Hârise’den gelmektedir: “Peygamber” diyor rivayet, “*ensâb*’dan bir *nusub* için bir koyun kesti. (*Zebaha Rasûlullah sallelahu aleyhi ve sellem li nusubin mine’l-ensâbi*); ardından onu kızarttı ve beraberinde götürdü. (*Kâle: Summe şevvâhâ fe’htemelehâ meâhu*). Sonra Zeyd b. Amr b. Nufeyl vadinin yukarı kısmında bizimle karşılaştı; (o gün) Mekke’nin sıcak günlerinden bir gündü. Karşılaşınca, cahiliye selamıyla selamlaştık: *În’am sabâhan*. Peygamber dedi ki: ‘Ey Amr’ın oğlu! Neden sizi kabilenizce nefret edilmiş görüyorum?’⁴⁴ O da dedi ki: ‘Bu, nefret etmelerine sebep olacak bir şeyim olmadan oldu’ (*kâle: zâlike li ğayri şâiratin kânet minnî fihim*)⁴⁵; fakat onların Allah’a ortaklar koştuklarını gördüm, ben ise aynı şeyi yapmaya gönülsüzdüm. İbrahim’in dinini (Allah’a buna göre ibadet etmeyi) istedim. Yesrib’in alimlerine (*ahbâr*) geldim, onların Allah’a ibadet ettiklerini gördüm ancak başka ilahları O’na eş koşuyorlardı. (İçimden) ‘bu benim aradığım din değil’ dedim ve yolculuğa çıkıp Suriye’deki yahudilerin alimlerine geldim. İçlerinden biri ‘sen, Cezîre’deki yaşlı bir adam dışında başka bir takipçisini bilmediğimiz bir dinden sorulmaktesin’ dedi. Onun yanına vardım. Bana ‘kimlerdensin’ diye sordu. Ben ‘diken ve akasya ağacı

³⁹ a.g.e., II, 239.

⁴⁰ *el-İstîâb*, 616; el-Muhib et-Taberî, *er-Riyâdu’n-Nadira fî Menâkibi’l-Aşera*, Kahire, 1953, II, 405.

⁴¹ Onun hakkında bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, Kahire, 1907, VII, 86, rakam: 535; İbn Abdilber, a.g.e., s. 1673, rakam: 3002.

⁴² *el-Câmiu’s-Sahîh, Musnedu’r-Rebî’ b. Habîb b. Ömer el-Ezdî el-Basrî, alâ terîbî’s-Şeyh Ebî Ya’kûb Yusuf b. İbrahim el-Vercilânî*, Kahire, 1349/1930-1, I, 18.

⁴³ *Şerefu’l-Mustafâ*, vr. 27b-28a.

⁴⁴ Yazma nüshada ‘şakakake’; diğer metinlerde ‘şenifû lek’; ayrıca bkz. Lisân, ş n f maddesi: *ve fî hadîsi Zeydi’bni Amri’bni Nufeylin: Kâle li Rasûlullahi sallelâhu aleyhi ve selleme: mâ li erâ kavmeke kad şenifûke*. Bizim yazma nüshada, doğru olarak şöyle geçmektedir: *Kâle lehu’n-Nebiyu sallelâhu aleyhi ve selleme: mâ li erâke ye’bne Amr...*

⁴⁵ Bizim yazma nüshada ‘şâiratin’; diğer metinlerde ‘nâiletin’ ve ‘nâiratin’.

(eş-şevk ve'l-ğarad)⁴⁶ insanlarımdım, Allah'ın *Harem*'indeki insanlarımdım' dedim. Bana dedi ki: 'Dön! Aziz ve Celil olan Allah henüz zuhur eden veya etmek üzere olan peygamberin yıldızını çıkarmıştır. Ona tabi ol, çünkü o senin aradığın dine göre Allah'a ibadet edecektir.' Zeyd b. Amr dedi ki: 'Ben de geldim. Fakat Allah'a and olsun ki hiçbir şey fark etmedim.'⁴⁷ Peygamber 'biraz yiyecek ister misiniz' dedi. O (Zeyd b. Amr) da 'evet' dedi. Peygamber de onun önüne koyun (etinden) koydu. O (Zeyd b. Amr) dedi ki: 'Yâ Muhammed! Bunu ne için kestiniz?' (*Li eyyi şey'in zebahte yâ Muhammedu?*). O (Peygamber) dedi ki: 'Ensâbdan biri için.' (*Kâle: Li nusubin mine'l-ensâbi*). Zeyd de dedi ki: 'Allah dışında bir ilah için kesilmiş birşeyi yiyen biri değilim.' Peygamber kendi yoluna devam etti ve kısa bir süre sonra ona peygamberlik verildi. O (Zeyd b. Hârise) dedi ki: 'Peygambere Zeyd b. Amr'dan bahsedildi. 'O (Zeyd b. Amr) kıyamet günü bir tek ümmet olarak dirilecektir' dedi...'⁴⁸

Bu rivayet cüz'i farklılıklarla el-Hâkim'in *Mustedrek*'inde⁴⁹, el-Heysemî'nin *Zevâid*'inde⁵⁰, ez-Zehebî'nin *Siyer*⁵¹ ve *Târîhu'l-İslâm*'ında⁵² kayıtlıdır. *Mustedrek*, *Siyer* ve *Târîh*'teki rivayet Usâme b. Zeyd vasıtasıyla babası Zeyd b. Hârise'den gelmekte ve Peygamberin sonradan Kabe'ye gidip Zeyd b. Hârise ile birlikte tavaf ettiği ilavesiyle devam etmektedir. (Bu ilavede) Peygamber Zeyd b. Hârise'yi İsâf ve Nâile putlarına el sürmekten men eder.⁵³ Cüzi farklılıklar bir parça önemli olabilir. Kaynakların bazısında Yesrib'in alimleri (*ahbâr*) yerine Fedek bilginleri zikredilmiştir. Bazı kaynaklarda Hayber bilginleri geçmekte, diğer kaynaklar Eyle bilginlerini zikretmişlerdir. el-Harkûşî dışındaki bütün kaynaklar rivayeti birinci çoğul kipiyle aktarmaktadır: 'Ve biz bir koyun kestik... ve o (Zeyd b. Amr) sordu: 'O nedir?' Biz 'bu put için kestiğimiz bir koyundur' dedik....'⁵⁴

Bu rivayetleri tedkik etmek suretiyle insan farklı detayları görebilir. Rivayetlerin bazıları Peygamberin Zeyd'den duyarak *nusuba* sunulmuş etleri yemekten ayıpladığını aktarmaktadır; diğer rivayetler ise Peygamberin Zeyd'le karşılaştığını ve ona et ikram ettiğini belirtmektedir. Bazı rivayetler de, Peygamberin tek başına

⁴⁶ Bizim yazma nüshada, 'min ehli beyti's-şirki ve'l-ğaradi'; *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*'da, I, 161, 'min ehli beyrillâh'; *Mecmeu'z-Zevâid*'de, IX, 418, 'ehli's-şevk ve'l-ğarad'. [Zeyd b. Amr tevâid inancını aramaya çıktığına göre, kavminin dini durumunu ve kendisine olan husumetlerini anlatmak için şirk ehli ve kindar insanlar olduklarını vurgulamış olabilir. Dolayısıyla 'şirk' kelimesinin sehven 'şevk' olarak yazılmış olması muhtemeldir. Bununla beraber, ibarenin 'şevk' olduğu düşünülecek olursa, kabilesinin aksi ve kindar kimseler olduklarını vurgulamak istemiş olabilir. (M).]

⁴⁷ Bizim yazma nüshada 'uhsinu'; *Siyeru A'lâm*'da doğru olarak 'uhissu'; *el-Mustedrek*'te bizim yazma nüshadaki gibi 'uhsinu'.

⁴⁸ 'Ummeten vâhideten' ve 'ummeten vahdehu'nun açıklaması için bkz. Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, III, 117, rakam: 1648, dipnot; *Lisân*, u m m maddesi; İbn Kesîr, *a.g.e.*, II, 241; ez-Zehebî, *Siyeru A'lâm*, I, 88; ayrıca bkz. el-Muttakî el-Hindî, *a.g.e.*, XIII, 67-8, rakam: 384-6. [Kaynaklarda oğlu Saîd ve Hz. Ömer'in Rasûlullah'a Zeyd'in iyi durumunu hatırlatarak Allah'tan onun affını dilemesini veya kendilerinin bu yönde münacaatta bulunup bulunamayacaklarını sordukları, Peygamberin de bunun üzerine böyle buyurduğu geçmektedir. Bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, I, 190; İbn Abdilber, *el-İstîâb*, 617; el-Halebî, *İnsânu'l-Uyûn*, I, 123. (M).]

⁴⁹ Haydarabad, 1334/1915-16 1342/1923-4, III, 216-17.

⁵⁰ *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*, Kahire, 1353/1934-5, IX, 417-18.

⁵¹ I, 90-1, 160-1.

⁵² I, 53.

⁵³ Bu rivayet es-Suyûtî'nin *el-Hasâisu'l-Kubrâ*'sında ayrı bir rivayet olarak kayıtlıdır: I, 89.

⁵⁴ *el-Mustedrek*'teki 'summe kaddemâ ileyhi's-sufrate' ifadesine karşılık ez-Zehebî'nin *Târîh*'inde 'şâton zubihat li'n-nusubi'; ez-Zehebî'nin *Siyeru A'lâm*'ında, I, 161, 'fe karrabe (Muhammed) ileyhi's-sufrâte' yer alır.

olduğunu aktarmakta, diğerleri ise Zeyd b. Hârise veya Ebû Sufyân b. el-Hâris ile birlikte olduğunu nakletmektedir. Rivayetlerin bazısı Zeyd b. Hârise'nin hayvanı kesen olduğunu belirtmekte, diğerleri ise ikisinin: onun ve Peygamberin hayvanı kestiklerini aktarmaktadır. Peygamberin kendisinin koyunu bir *nusuba* sunduğunu açıkça belirten tek rivayet el-Harkûşî'nin rivayetidir.

Rivayetler arasındaki cüz'i farklılıklar müslüman alimler tarafından dikkatle incelenmiştir. Guillaume es-Suheylî'nin 'Rasûlüllah böylesi bir ayrıcalığa daha layıkken, Zeyd'in putlara sunulmuş eti terk etmesine Allah'ın izin verdiği nasıl düşünülebilir?' sorusunu tartışmasını aktarmaktadır. es-Suheylî şöyle demektedir: "Hadis Rasûlüllah'ın bilfiil etten yediğini belirtmemektedir, sadece Zeyd'in böyle birşeyi reddettiğini ifade etmektedir. İkinci olarak, Zeyd sadece kendi aklına uyuyordu yoksa daha önceki bir şeriata tabi olmuyordu. Çünkü İbrahim'in şeriatı putlara kurban edilmiş hayvanların etinden değil de ölmüş hayvanların etinden yemeyi yasaklıyordu. İslam gelip böyle bir adeti yasaklamadan önce bunun karşısında bir şey yoktu. Dolayısıyla Rasûlüllah böyle bir etten yemişse mübah olan birşeyi yapmıştır, yok eğer yememişse burada bir problem yoktur. Gerçek şudur: Bu sarahaten mübah kılınmadığı gibi yasaklanmamıştı da." ⁵⁵

es-Suheylî'nin kullandığı argümanlar bilginlerce ittifakla kabul edilmemiştir. 'İbrahim'in şeriatı (*şer'u İbrahim*) ölmüş hayvanların etinden yemeye yasaklamıştı, putlara kurban edilmiş hayvanların etinden yemeyi değil' düşüncesi, İbrahim'in şeriatının Allah dışında bir ilaha (putlara) kurban edilmiş hayvanların etlerinden yemeyi yasakladığını, onun da putların düşmanı olduğunu delil gösteren bazı bilginlerce reddedilmiştir. ⁵⁶

ez-Zehebî'nin naklettiği gibi ⁵⁷, rivayet, es-Suheylî'den (581/1285) üç asır önce İbrahim el-Harbî (285/898) ⁵⁸ tarafından tahlil edilmiştir. Tartışılan ifade 've biz onun için kurban kestik' (*fe zebahnâ lehû*) birinci çoğul kipidir. el-Harbî şöyle tartışmaktadır: *Nusub* üzerinde (koyun) kesmede iki ihtimal vardır: (1) Ya Zeyd (b. Hârise) Peygamber tarafından bir emir verilmeden bu işi (kesmeyi) yaptı fakat onunla beraber olduğu için (kesme) iş(i) (birinci çoğul kipi kullanılarak - *zebahnâ*) ona nisbet edildi. Zeyd (b. Hârise) Allah tarafından peygambere bahşedilmiş olan, günahattan korunmaya (*ismet*) ve Allah'ın rehberliğinde bulunmaya (*tevfik*) sahip biri değildi. Peygamber Zeyd'i bir puta el sürmekten men etmişken ve (doğrusu) peygamberliği almadan önce bir puta el sürmemişken bu (Peygamberin ona bunu yapmasını emrettiğini düşünmek) nasıl mümkün olabilirdi? Bu yüzden, onun bir put için kurban kesme fikrine nasıl razı olabilirdi? Bu imkansızdır. (2) (Şu da olabilir:) Allah için kurban kesmiş ve bu daha önceden onların (Kureyşlilerin) kurban kesmek için kullandıkları bir putun önünde olmuştur.'

⁵⁵ Guillaume, *a.g.e.*, 27-8; Ali b. Burhâniddîn, *a.g.e.*, I, 147 (es-Suheylî'den naklen). [Bkz. es-Suheylî, *er-Ravdu'l-Unuj*, II, 361. (M).]

⁵⁶ el-Kastallânî, *Irşâdu's-Sâri*, Kahire, 1326/1908, VII, 427.

⁵⁷ *Siyeru A'lâm*, I, 91.

⁵⁸ Hakkında bilgi almak için bkz. ez-Zehebî, *Tezkiretu'l-Huffâz*, Haydarabad, 1956, II, 584, rakam: 609; el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, Kahire, 1931, VI, 27; es-Subkî, *Tabakâtu's-Şâfiyye*, hzr. el-Hilv ve et-Tanâhî, Kahire, 1964, II, 256 (Eseri hazırlayanlarca zikredilen ilave kaynaklara da bkz).

İbn Manzûr⁵⁹ İbrahim el-Harbî'nin değerlendirmesini İbnu'l-Esîr'ce⁶⁰ nakledildiği haliyle kaydetmektedir. Bu kayıta ikinci ihtimal daha açıkça tartışılmıştır: O (Zeyd b. Hârise) koyunu, onların (Kureyşlilerin) kurban kesmek için kullandıkları bir putun önünde (bu iş kullanılan bir mahalde) kesmiştir fakat put için kesmemiştir. *Nusub* kelimesi şayet put anlamına geliyorsa, sözün açıklaması budur. Bununla beraber, *nusub* şayet taş anlamına geliyorsa, burada semantik açıdan yanlış anlama söz konusudur: Peygambere Zeyd b. Amr tarafından torbadaki etten sorulunca o koyunun bir *nusub* üzerinde, bir taş üzerinde kesildiği cevabını verdi fakat Zeyd b. Amr bir *nusub*, bir put için kurban edilmiş olarak anladı ve putlar için kurban edilmiş hayvanların etinden yemediğini söyleyerek yemeyi reddetti.

Burada şarihlerin, bu hadisleri, Peygamberin putlar için kurban kesmediği keza putlar için kesilmiş et yemediği şeklinde açıklama çabalamalarıyla karşı karşıya olduğumuz aşikardır.

Aynı yol, bu rivayetin açık ifadelerini yorumlamaya çabalayan ez-Zehebî⁶¹ tarafından takip edilmiştir: “Zeyd b. Hârise dedi ki: ‘(Binek hayvanında) ardına binerek Peygamberle birlikte *ensâb*’tan birine gitmek için çıktım ve onun için bir koyun kestik.’ (*Haractu mea Rasûlillahi sallelâhu aleyhi ve selleme, ve huve murdifî, ilâ nusubin mine'l-ensâbi fe zebahnâ lehû şâten*). Buradaki can alıcı problem, hiç şüphesiz ki, kesmedir. Cümlelerin yorumunun anahtarı *lehû*’daki son ek zamiri *hû*’dur: Şayet *lehû nusub*’a isnad edilirse, bu Peygamber ve Zeyd b. Hârise’nin koyunu puta sundukları anlamına gelir. Son ek zamirinin Peygambere isnad edilmesiyle bundan sıyrılmaktadır. “*Lehû*’daki son ek zamiri Peygambere dönmektedir” demektedir ez-Zehebî. (*Damîru lehû râciun ilâ Rasûlillahi sallelâhu aleyhi ve selleme*). Zeyd birinci çoğul kipi kullanmıştır: ‘onun (Peygamber) için bir koyun kestik’, ancak koyunu kesen Zeyd idi. Binanaleyh, Zeyd b. Amr konuşma esnasında torbanın içindekiler için ‘bu nedir’ diye sorduğunda, ‘*kulnâ şâtun zebahnâhâ li'n-nusubi kezâ*’ ‘biz dedik ki: Muayyen bir *nusub* için kestiğimiz bir koyundur’ sözü Zeyd b. Hârise’nin veya gerçekte koyunu kesen ve *nusub* önünde kurban kesmekten kaçınmada Allah’ın rehberliğinde olmayan Zeyd b. Hârise adına Peygamberin verdiği cevap olabilir.

el-Buhârî’nin rivayetindeki *kuddimet lehû sufratun* (başka bir versiyonda: *fe kuddimet ile'n-Nebiyi sallelâhu aleyhi ve selleme sufratun*) şeklindeki metin İbn Hacer tarafından kaydedilen garip bir yorumun yapılmasına fırsat vermiştir.⁶² İbn Battâl (449/1057) şöyle demektedir: “Torba Kureyşliler tarafından Peygambere sunuldu (*kuddimet*) fakat yemeyi reddetti ve onu Zeyd b. Amr’a takdim etti. O da yemeyi reddetti.” İbn Hacer şöyle değerlendirir: “Bu mümkündür ancak nereden böyle kesin konuştuğunu bilmiyorum zira ben bunt (rivayetin bu şeklini) hiçbir kimsenin rivayetinde görmedim.”

İbn Hacer, el-Hattâbî (388/998) tarafından getirilen açıklamayı tercih etmektedir⁶³: “Peygamber *nusub* üzerinde putlar için kesilmiş kurbanların etinden

⁵⁹ *Lisân*, n s b maddesi; ayrıca bkz. s f r maddesi.

⁶⁰ [İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs*, hzr. Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Mahmud Muhammed et-Tanâhî, Kâhire, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, Tsz., V, 60-1. (M).]

⁶¹ *Siyeru A'lâm*, I, 90.

⁶² *Fethu'l-Bârî*, VII, 98; el-Kastallânî, a.g.e., VII, 427; el-Aynî, *Ümdetu'l-Kârî*, VIII, 36.

⁶³ *Fethu'l-Bârî*, VII, 98; el-Aynî, a.g.e., VIII, 36.

yememiştir fakat (kesim anında) Allah adı anılmasa bile başka etlerden yemiştir, zira şeriat henüz nazil olmamıştı. (Kesim anında üzerlerine Allah'ın adı anılmamış) hayvanların etini yemekten nehyeden hüküm peygamberlikten uzun bir müddet sonra nazil olmuştur.”

İbn Hacer *nusub* kelimesini ‘taş’ olarak yorumlamakta ve Zeyd b. Hârise'nin koyunu taş üzerinde, bir put için kurban etmeye niyetlenmeyerek kestiği sonucuna varmaktadır. Ayrıca o es-Suheyli'nin ‘Zeyd kendi aklına uyuyordu’ fikrini kabul etmekte ve onun *Ehl-i Kitab*'ın düşüncesine tabi olduğu tahminini reddetmektedir.

el-Buhârî'nin rivayetinde geçen torba ibaresi hakkında el-Kirmânî (786/1384) tarafından getirilen yorum biraz ilginçtir.⁶⁴ Torbanın içinde et olması gerçeğinin Peygamberin ondan yediği anlamına gelmediğini öne sürmektedir el-Kirmânî. Çok kez yolcunun torbasındaki gıda yolcu tarafından değil de arkadaşları tarafından yenilir. Peygamber beraberindekilere onu yemelerini yasaklamamıştı çünkü o vakit henüz vahiy almamıştı ve herhangi birşeyin emir veya nehyini tebliğ etmesi kendisine bildirilmemişti.⁶⁵

Şîf bilginler torba et rivayetini şiddetli bir şekilde reddetmişlerdir. İbn Tâvûs *Tarâifu Abdilmahmûd*'unda şöyle demektedir⁶⁶: “Allah sana rahmet etsin, şu hikayeye, doğruluğunu onayladıkları şeye bir bak!! Allah'ın onun eğitim ve öğretimini üzerine aldığı, Cibrîl'in de hizmetini⁶⁷ üstlendiğini kitaplarında kaydetmelerine, (daha da ileri giderek) cahiliyeye (adetlerine) tabi olmadığını, onların adetlerinden birşeyi kabul etmediğini söylemelerine rağmen, (iddialarına göre) Peygamberleri *ensâb* üzerinde kurban kesen ve (bu eti) yiyen kimselerdendi. Allah'ın senâsın (in geçtiği ayetler)de ve onların övgülerinde Allah Evvel, Ahir, Zâhir ve Bâtın diye geçmesine rağmen, böyle birşeye nasıl girdiler ve tüm bunların yanında, Zeyd b. Amr'ın Allah'ı ondan daha iyi bildiğini ve Allah'ın muradını gözetmede daha titiz olduğunu nasıl iddia ettiler? (*Kâne e'rafe billâhi minhu ve etemme hifzan li cânibillahi*). Ben ve diğer akıllı insanlar, böylesi şeyleri kaydedenlere ve sahih sayanlara nasıl tabi olabilir? Ben Peygamberin Şîa içindeki ailesine (*ulemâe ehli'l-itrati*) rivayetin durumunu sordum, hepsi de sahih kabul etmeyi reddettiler.”

Aynı argumanlar el-Hasan b. Yusuf el-Hillî tarafından *Nehcu'l-Hak ve Keşfu's-Sıdk*'ında bu rivayete karşı zikredilmiştir.⁶⁸ el-Fadl b. Rûzbehân *Nehcu't-Ta'til*'inde el-Hillî'ye karşı bir polemiginde, (el-Buhârî tarafından kaydedilmiş olan) Peygamberin sözünün son kısmını el-Hillî'nin sildiğini söylemektedir. “Zeyd (b. Amr) ‘ben putlara sunulmuş kurbanların etinden yemem’ deyince, Peygamber ‘ben de onların kurbanlarından keza Allah'ın adı üzerlerine anılmamışlardan yemem’ dedi. Böylece (eti) her ikisi de yedi.” Muhammed Hasan el-Muzaffer, el-Fadl b. Rûzbehân'ın iddiasını tekzip etmekte ve (el-Fadl tarafından kaydedilen) bu ilavenin el-Buhârî'nin *Sahîh*'inde bulunamadığını açıklamaktadır.⁶⁹

⁶⁴ [el-Kirmânî, *el-Buhârî bi Şerhi'l-Kirmânî*, Kahire, 1356/1937, XV, 62. (M).]

⁶⁵ el-Aynî, *a.g.e.*, VIII, 36.

⁶⁶ İbn Tâvûs, *Tarâifu Abdilmahmûd*, Tahran, tarihsiz, 110.

⁶⁷ *Tehzîbehû* metinde *hidmetehû* ile açıklanmıştır.

⁶⁸ Muhammed el-Hasan el-Muzaffer, *Delâilu's-Sıdk*, basım yeriyle ilgili bilgi yok, 1389/1969 (?), I, 409.

⁶⁹ *a.g.e.*

Sonuç olarak, Peygamberin Zeyd b. Amr'la konuşmasına ve torbadaki eti sunmasına dair rivayetle ilgili tartışma, Peygamberin nübüvvete mazhar olmasından önce ismet'ine dair esaslı problemle bağlantılıdır denilebilir. Müslüman bilginlerin başlıca çabası, peygamber olmadan önce günahattan beri olmaya mazhar olduğu için, Peygamberin putlara kesilmiş etten yemediğini keza kurban kesmediğini ispatlamak olmuştur.

Guillaume tarafından tahlil edilen Yunus b. Bukeyr'in İbn İshak'tan naklettiği rivayet, Guillaume'nin dediği gibi "olması gereken orjinal haliyle bizlere ulaşmıştır."⁷⁰ Bu yegâne rivayet değildir ancak hiç şüphesiz ki en eskisidir.⁷¹

el-Harkûşî tarafından kaydedilen uzun rivayet aynı kategoriye dahildir: Peygamberin koyunu puta sunduğunu ve Zeyd b. Amr ile konuşmasında bunu kabul ettiğini açıkça belirtmektedir. Peygamber ve Zeyd'in birbirlerini cahiliye selamıyla selamladıklarını belirten ifadeler de önemlidir.⁷² Rivayet açık bir şekilde, nübüvvetinden önce Peygamberin kendi halkının uygulamalarını takip ettiği gerçeğine işaret etmekte ve İbnu'l-Kelbî'nin Peygamber 'halkının dini uygulamalarına tabi olarak el-Uzzâ'ya beyaz bir koyun sundu' (*lekad ehdeytu li'l-Uzzâ şâten afrâe ve ene alâ dîni kavmî*) rivayetini teyid etmektedir.⁷³

⁷⁰ *New Light on the life of Muhammed*, 7.

⁷¹ [Görüldüğü gibi, hem Guillaume hem de Kister İbn İshâk'ın rivayetini Hz. Peygamberin putlara kurban kesmesi ve onlara kesilen kurbanların etlerinden yemesinde temel dayanak olarak kullanmaktadırlar. Ancak burada göz önünde bulundurulması gereken bazı hususlar vardır: a) İbn İshâk tâbiînden olup 80/699-151/768 tarihleri arasında yaşamıştır. Hz. Peygamberi görmemiştir. Dolayısıyla rivayeti kimden aldığı meçhuldür. Rivayeti aktarırken tenrîz sigası kullanıp "Rasûlüllah'ın Zeyd b. Amr b. Nufeyl'den bahsederken şöyle dediği bana rivayet edildi" demesi göz önünde bulundurulması gereken bir husustur. İbn İshâk'ın büyük bir alim olmakla birlikte çok titiz olmadığını, rivayetleri kimlerden aldığı kadar hassasiyet göstermediğinin, meçhul kimselerden batıl rivayetler naklettiğinin ifade edilmesi de önemlidir. (Bkz. *ez-Zehebî, Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, VII, 35, 46; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, Beyrut, Dâru Sâdir, IX, 42). b) Hem Guillaume'nin hem de Kister'in çabası, Hz. Peygamberin ismet sıfatı olmadığına dair İbn İshak'ın naklettiği bu rivayet ve varyantlarını birarada zikretmek suretiyle nübüvvet öncesi ismet sıfatı olmadığını gösterebilmektir. Sonuçta hüküm buna varsa bile, (çünkü ehl-i sünnet dışındaki bazı mezheplerin kabulü budur), her ikisinin yapması gereken şey, bu rivayete aykırı rivayetleri de zikrederek neticeye ulaşmaya çabalamak olmalıydı. Nitekim İbn İshak'tan aktardığı rivayeti delil olarak kullanan Guillaume eline geçen yazmayı iyice bir tahlil etseydi buna aykırı rivayetlerle de karşılaşacak ve bir tahlil imkanı doğacaktı. Belki bunları görmüş te olabilir ama sebebini kendisinin bileceği bir nedenle buna yanaşmamış ta olabilir. Dolayısıyla Kister'in İbn İshâk'ın rivayetini baz alarak destekleyen varyantlara yer vermesi, buna aykırı olarak yine bu kitaplarda geçen rivayetlere değinmemesi ve neticede peygamberin nübüvvet öncesi ismet sıfatı olmadığını ima etmesi mazur görülemez. Şimdi biz yine İbn İshâk'tan Hz. Peygamberin nübüvvet öncesi ismet sıfatı olduğuna dair birkaç örnek zikretmek istiyoruz. Hem Guillaume'nin hem de Kister'in istifade ettiği kaynaklarda bu tür rivayetleri bulmanın mümkün olduğunu da hatırlatalım: b1) İbn İshâk, yaşı o vakitler 9 ilâ 13 arasında olan Hz. Peygamberin Şam yolculuğunu rivayet eder. Hz. Peygamberin Bahîra ile arasında geçen konuşmanın başlangıcı şöyledir: "Bahîra kalkıp dedi ki: 'Ey çocuk! Lât ve Uzzâ adına sana sorularım var! Soracaklarıma cevap verir misin?' Bahîra Peygamberin kavminin bu şekilde yemin ettiklerini duyduğu için böyle demişti. (Orada bulunanların) iddialarına göre Peygamber ona şöyle demiş: 'Bana Lât ve Uzza adını vererek bir şey sorma! Vallahi onlar kadar hiçbirşeye buğzetmiyorum.'" s. 54. b2) İbn İshak Hz. Peygamberin Emîn olarak anılması bahsinde şöyle der: "Allah ileride ona ikramda bulunup peygamberlik vermeyi murad ettiğinden, kavminin dini üzere iken onu cahiliyenin kötülük ve ayıplarından muhafaza edip koruyordu." s. 57. b3) Hz. Peygamber -Allah'ın kendisini korumasıyla ilgili olarak- yaşıtı çocuklarla birlikte taş taşırken, elbiselerini omuzlarına attıklarını (ve avret yerlerinin açıldığını), birden görmediği birisinin yüzüne şamar attığını ve 'elbiseni üzerine sar bakayımı' dediğini nakleder. s. 57. b4) Hz. Peygamber Kabe'nin tamiri esnasında taş taşırken aynı şeyi yapmak isteyince ağırlaşarak yere düşer. s. 58. b5) Koyun güttüğü zamanlar Mekke'de iki kez kadınlarla eğlenmek ister ancak ikisinde de ağır bir uykuya dalıp sabah güneşiyle uyanır. s. 58. (M).]

⁷² Bkz. I. Goldziher, *Muslim Studies*, hzr. S. M. Stern, Londra, 1967, 239.

⁷³ İbnu'l-Kelbî, *Kitâbu'l-Esnâm*, hzr. Ahmed Zeki Paşa, Kahire, 1914, 19; J. Wellhausen, *Reste arabischen Heidentums*, Berlin, 1887, 30.

Peygamberin nübüvvetinden önce ismet'e⁷⁴ sahip olmadığı fikri üzerine oturan el-Harkûşî'nin rivayeti, daha sonraları unutmaya maruz kalmış veya yeniden şekillendirilmiş veyahutta tamamen çıkarılmış *hadisin*-rivayetlerin ilk tabakası içindedir.⁷⁵

⁷⁴ Bkz. İbn Teymiyye, *Minhâcu's-Sunneti'n-Nebeviyye*, hzr. Muhammed Reşâd Sâlim, Kahire, 1964, II, 308, 311; H. Birkeland, *The Lord guideth*, Oslo, 1956, 40-1.

⁷⁵ [Hz. Peygamberin putlara kurban kesmesi ve Allah'tan başkası adına keşilmiş kurbanların etlerinden yemesi meselesi için bkz. Ali Osman Ateş, *Putlara Kurban Kesme ve Allah'tan Başkası Adına Kesilenlerden Yeme Konusunda Hz. Peygamberin Tutumu*, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İzmir, 1987, IV, 363-401. (M).]